מדינת ישראל
משרד החינוך

מועד קיץ

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 29281
נספח לשאלה 10: שיר
נספח לשאלה 14: גלויה

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
יש לבחור בשש שאלות. לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, ואל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

שים לב: המשך השאלון בעמוד הבא.

/המשך בעמוד 3/

השאלות

שים לב: ענה על שש מן השאלות 1-15 (לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות).

פרק ראשון

1. זרמים דתיים במאה ה־19 ובמאה ה־20

הצג את התפיסה של הנאו־אורתודוקסיה בנוגע למתח שנוצר בין המסורת ובין המודרנה.

בחר זרם דתי נוסף שעליו למדת: האורתודוקסיה של החת"ם סופר, החסידות, ישיבות ליטא, תנועת המוסר, רבני ארצות האסלאם.

ציין את הזרם שבחרת.

הצג את התפיסה של הזרם שבחרת בנוגע למתח בין המסורת ובין המודרנה.

לו היית חי באותה התקופה, **ציין** עם איזה זרם היית מזדהה יותר — עם הנאו־אורתודוקסיה או עם אחד הזרמים האחרים שצוינו בשאלה.

נמק את תשובתך.

2. סוציאליזם והפועל המזרחי

במאה ה־19 ובמאה ה־20 הוקמו תנועות סוציאליסטיות הן באירופה הן בארץ־ישראל.

הצג את הרקע לצמיחת התנועות הסוציאליסטיות באירופה.

הצג את הרקע להקמת תנועת הפועל המזרחי בארץ־ישראל.

הסבר מדוע דגלו מנהיגי תנועת הפועל המזרחי בשלילת הגלות.

3. המשטר הטוטליטרי בברית המועצות

הסבר כיצד האידאולוגיה הקומוניסטית באה לידי ביטוי בהתנהלות הכלכלית של המשטר בברית המועצות בעשורים הראשונים לקיומו.

הצג פעולה אחת שנקט המשטר הקומוניסטי בברית המועצות כלפי היהודים בתקופת שלטונם של לנין וסטלין.

הסבר מדוע פעולה זו קשורה לאופי הטוטליטרי של המשטר.

/המשך בעמוד 4/

4. הזהות הלאומית של ערביי ישראל

ארץ־ישראל לא הייתה מרכיב בזהות של רוב ערביי הארץ עד סוף מלחמת העולם הראשונה.

הסבר שתי סיבות לכך.

הסבר מדוע במהלך המאה ה־19 חל שינוי במעמדה של ירושלים.

הצג השפעה אחת של השינוי במעמד ירושלים על ערביי ארץ־ישראל בסוף התקופה העות'מאנית או במהלך תקופת המנדט.

5. הצהרת בלפור

"הצהרת בלפור" (1917) התקבלה בהתרגשות רבה בקרב חברי התנועה הציונית ברחבי העולם. **הסבר** את הסיבה לכך.

כמה ממנהיגי הציונות הציעו לבריטים להשתמש במינוח המעורפל "בית לאומי" בהצהרת בלפור במקום במילה "מדינה".

הסבר שתי סיבות לכך.

/המשך בעמוד 5/

פרק שני

6. האידאולוגיה הנאצית ומלחמת העולם השנייה

רעיון "מרחב המחיה" ורעיון "תורת הגזע" היו בין הרעיונות המרכזיים באידאולוגיה הנאצית.

הצג שני רעיונות אלה.

הסבר כיצד אחד מרעיונות אלה בא לידי ביטוי בשניים מן המהלכים של הנאצים בתקופת מלחמת העולם השנייה.

7. "תנועת המרי העברי" והעברת שאלת ארץ־ישראל לאו"ם

פעילות "תנועת המרי העברי" (1945-1946) הייתה אחד הגורמים להחלטת הבריטים להעביר את שאלת ארץ־ישראל לאו"ם.

הסבר סיבה אחת שבגללה החליטו ראשי ההגנה, האצ"ל והלח"י לשתף פעולה ביניהם במאבק נגד הבריטים ולהקים את "תנועת המרי העברי".

ציין פעולה אחת של "תנועת המרי העברי".

הצג סיבה נוספת להחלטת הבריטים להעביר את שאלת ארץ־ישראל לאו"ם, מלבד פעילותה של "תנועת המרי העברי".

8. גוש עציון בתש"ח

במסגרת תוכנית פר"ח צפית בקדימון (טריילר) לסרט "מכתבים מהמלחמה", העוסק בהגנה על גוש עציון.

ציין שני קשיים שאיתם התמודדו אנשי קיבוץ כפר עציון באותה תקופה, **והסבר** כיצד קשיים אלה באים לידי ביטוי בקדימון.

ציין עם איזה ערך הנלמד מפועלם של מגיני גוש עציון אתה מזדהה. **נמק** את תשובתך.

9. מלחמת ששת הימים

הסבר כיצד השפיעה הירידות הבין־גושית במלחמה הקרה על פרוץ מלחמת ששת הימים.

הצג גורם נוסף לפרוץ המלחמה.

הסבר מדוע תוצאות מלחמת ששת הימים נחשבו לניצחון הגוש המערבי על הגוש הסובייטי.

10. עליית יהודי אתיופיה לארץ־ישראל

בנספח לשאלה זו מוצג השיר "המסע לארץ־ישראל" מאת חיים אידיסיס. בשיר מתוארת עלייתם של יהודי אתיופיה לארץ.

הצג שני קשיים שחוו יהודי אתיופיה בדרך לארץ־ישראל שבאים לידי ביטוי בשיר.

הבית הרביעי בשיר עוסק בקושי מסוג אחר. **הצג** קושי זה.

הסבר כיצד תרם הרב עובדיה יוסף לפתרון קושי זה.

ציין רגש אחד שהתעורר בך בזמן שקראת את השיר "המסע לארץ־ישראל". **נמק** את תשובתך.

/המשך בעמוד 6/

פרק שלישי

לפניך קטע העוסק בהתמודדות עם מגפת הטיפוס בגטו ורשה. השאלות 11-13 בעמוד הבא נוגעות לקטע שלפניך.

מינואר 1941, כחודש וחצי לאחר הכניסה לגטו ורשה, החלה עלייה במספר החולים והמתים ממחלת טִיפּוּס הַבֶּהָרוֹת. השלטונות הגרמנים הבינו כי מדובר במגפה מידבקת וכי יש להילחם בה כדי שלא תתפשט לצד הלא־יהודי של ורשה. הצעדים שגזרו הנאצים היו הֶסגֵּר של דיירי הבניינים באזור שבו התגלה חולה טיפוס, חיטוי הדירות והבגדים ושליחת אלפי הדיירים לבית מרחץ.

במקרים רבים נסגרו אלפי תושבים באותו מקום, על פי הוראת הגרמנים ובהשגחת נציגים מטעם היודנראט. במציאות החיים בגטו מצבן של המשפחות, שכבר עוד קודם לכן היו נתונות במצוקה נוראה, הידרדר אף יותר בגלל חוסר היכולת להתפרנס. בעת הֶסגֵּר הייתה האוכלוסייה מנועה אפילו מקִבָּלַת המרק המימי מהמטבח העממי. לעיתים לאחר 14 יום הוטל שוב הֶסגֵּר על האזור, מכיוון ששוב חלה אחד הדיירים. לדוגמה, רחוב קרוכמלנה, שבו גרו כ־20,000 יהודים, נסגר למשך 23 ימים. רק הודות ליהודים מאזורים אחרים, שיצרו קשר חשאי עם האוכלוסייה, ניצלו אלפי אנשים מרעב. כדי להימנע מהֶסגֵּר, עשו דיירי הבניינים מאמצים רבים כדי להסתיר את החולים. לדעת הרופאים היהודים בגטו, הֶסגֵּרים האלה החישו את הפצת מחלת הטיפוס והעצימו את הסבל, שכן היה ידוע שמצבים של מחסוֹר מסייעים בהפצת מחלות.

נוסף על הֶסגֵּר, נעשו פעולות חיטוי בדירות. אלה שהצליחו לשלם שוחד, קיבלו פטור מחיטוי דירתם, וכך התפשטו הכינים (שהפיצו את המחלה) בגטו. המרססים והמחטאים, שנשלחו מטעם היודנראט, גררו רהיטים וציוד מן הבית החוצה והעלו אותם באש. לעיתים במקום לרסס את הרצפות הם שפכו גיגיות מלאות מים ללא ליזול, כדי שיהיה אפשר למכור את הליזול ולהרוויח ממנו כסף. חבילות הבגדים וכלי המיטה שהיו מיועדים להגיע אל תנורי החיטוי, הוטלו זמן רב בחצר, והדיירים ישנו בינתיים על שקי קש ומזרנים בחוץ, חשופים לקור, ללא ביגוד מתאים. לצוות המחטאים שולמה משכורת זעומה מטעם היודנראט באיחור של שישה חודשים, ולכן לעיתים הם מכרו או גנבו חלק מהכביסה. פעולות החיטוי בתנורים לא היו יעילות בגלל המחסור בחומרי החיטוי.

כמו כן הדיירים נשלחו לרחצה. השהייה בבתי מרחץ אלה גרמה להידבקותם של אלפי אנשים במחלה, שכן קיבולת מתקני הרחצה לא הספיקה לטיפול בעשרות אלפי תושבי הגטו. מאות אנשים נדחקו בצפיפות במשך שעות, ובכל כמה שעות הגיעו מאות אנשים נוספים לרחצה. התהליך החל בבוקר והסתיים בערב, והאנשים היו רעבים, עייפים ומושפלים. אולם ההמתנה לא חומם, רצפת הבטון ציננה את הרגליים, ובמקלחות לא היו בדרך כלל מים חמים, עקב המחסור בפחמים בגטו. קצרי הנשימה לא פסקו להשתעל והחלשים התמוטטו.

נוסף על כל אלה, שלטונות הבריאות הגרמניים אסרו על ייבוא של נסיוב (נוגדנים) נגד טיפוס לגטאות. לפיכך נאלצו היהודים להבריחוֹ באופן מחתרתי. במקום הנסיוב, ציוו הגרמנים על רופאי בתי החולים להשתמש בתרופת אולירון, אשר הכילה רכיבים רעילים. לפיכך רבים מהרופאים התאמצו לטפל בחולים בבית. ואולם, רשויות היודנראט הזהירו את הרופאים לבל ימשיכו בריפוי החולים בבתיהם, והאיצו בהם לשלוח אותם אל בית החולים, בגלל חששם מאיומי הנאצים לנקוט פעולות ענישה חמורות.

עם פרוץ המגפה ניסה היודנראט לפעול נגד צעדי הגרמנים. לדוגמה, בקיץ 1941 הגיש ראש היודנראט, צ'רניאקוב, מכתב לקומיסר הגטו (הגרמני) בעניין המגפה. הוא מתח ביקורת על דרכי המאבק במגפה שנקטו הגרמנים, והציג הוכחות ולפיהן לפני המלחמה היה שיעור התחלואה בטיפוס ובמחלות מידבקות אחרות בקרב היהודים נמוך יותר מבקרב שכניהם. לפיכך, טען, התחלואה נוצרה רק בשל תנאי המחיה שכפו הגרמנים על היהודים בגטאות, תנאים שיצרו מצוקה נוראה ודלות. הגשת מסמכים כאלה לגרמנים דרשה תעוזה רבה, אולם דבר זה לא הצליח להוביל לשינוי. צ'רניאקוב הצביע על חוסר ההיגיון שבדרכי החיטוי, שבגללו בוזבז כסף רב מקופת היודנראט בכל יום. כמו כן, השוחד למניעת החיטוי עלה בממוצע 15,000 זלוטי (מטבע פולני) ביום. בכסף זה, טען, יכלו לקנות חומרי כביסה וכן להאכיל אנשים רבים. הוא הדגיש כי התושבים נאנקו ופחדו מהחיטוי יותר משפחדו מהמחלה, כי המחלה הותירה שיעור של 70 עד 80 אחוז סיכוי לשרוד, ואילו החיטוי הרס לעיתים הכול. אולם, לא היה בכוחו לשנות את יחסו של השלטון הגרמני.

(מעובד על פי מרים עופר, **חלוק לבן בגטו**, הוצאת יד ושם, 2015, עמ' 89, 401-422)

/המשך בעמוד 7/

השאלות 11-13 נוגעות לקטע שבעמוד 6.

11. ראש היודנראט אדם צ'רניאקוב טען כי "התחלואה נוצרה רק בשל תנאי המחיה שכפו הגרמנים על היהודים בגטאות, תנאים שיצרו מצוקה נוראה ודלות".

על פי מה שלמדת, **ציין** שניים מתנאי המחיה שיצרו מצוקה נוראה ודלות בקרב היהודים בגטאות.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, **הסבר** כיצד השילוב בין אחד הצעדים שכפו הנאצים על היהודים במאבק במגפת הטיפוס ובין אחד מתנאי המחיה בגטו זירז את התפשטות המגפה.

12. על פי מה שלמדת, **הצג** את שתי המשמעויות שקיבל ערך קידוש החיים בתקופת השואה.

בנוגע לכל אחת מן המשמעויות שהצגת, **הצג** דוגמה מן הקטע (סך הכול — שתי דוגמאות). בתשובתך **ציין** לאיזו מן המשמעויות כל דוגמה מתאימה.

13. פעילות ראשי היודנראט הייתה כרוכה במתח בין מחויבותם לנהל מטעם הנאצים את הגטו ובין רצונם לפעול למען היהודים.

על פי הקטע, **הסבר** כיצד מתח זה בא לידי ביטוי בגטו ורשה בהתמודדות של היודנראט עם מגפת הטיפוס. בתשובתך התבסס על שתי דוגמאות מן הקטע.

על פי מה שלמדת, **ציין** שתי פעולות של רבנים למען היהודים בגטאות, ו**הסבר** את חשיבותן של פעולות אלה על רקע המציאות בתקופה זו.

/המשך בעמוד 8/

פרק רביעי

14. הרצל והתנועה הציונית

א. בנספח לשאלה זו מוצגת גלויה. הגלויה פורסמה לקראת הקונגרס הציוני השביעי, שהתקיים בשנת 1905, מייד לאחר מותו של הרצל. הפסוק המובא בגלויה מתייחס ל"צוואתו" האחרונה של הרצל.

הצג את בקשתו של הרצל על פי הפסוק המובא בגלויה.

ציין שלושה ממרכיבי הלאומיות האתנית־היסטורית.

הסבר כיצד שניים מן המרכיבים שציינת באים לידי ביטוי בפסוק שבגלויה.

ב. בגלויה שבנספח אפשר לראות השפעות של רעיונות הנאורות.

הסבר באמצעות רכיב אחד מן הגלויה כיצד אחד מרעיונות הנאורות בא לידי ביטוי בה.

15. המנדט הבריטי

לפניך טבלה ובה מגוון נתונים הנוגעים לפיתוח של ארץ־ישראל מסוף התקופה העות'מאנית ועד סוף תקופת המנדט הבריטי (1917-1948).

	סוף התקופה העות'מאנית	סוף המנדט הבריטי	
כבישים סלולים	230 ק"מ	6,620 ק"מ	(נ' גרוס, **המדיניות הכלכלית של הממשל המנדטורי בארץ ישראל**, קתדרה 25, 1982, עמ' 145, 301-306)
בתי דואר	42	59	(ד' רוזן, **התקשורת בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי**, עמותת הנצחת חללי קשב ותקשוב, 2019, עמ' 290, 301-306)
קווי טלפון	80	15,888	
תחנות "לאם ולילד" (טיפת חלב)	0	42	(ד' הירש, **באנו הנה להביא את המערב: הנחלת היגיינה ובניית תרבות בחברה היהודית בתקופת המנדט**, מכון בן־גוריון לחקר ישראל והציונות, אונ' בן־גוריון בנגב, 2014, עמ' 146)
תחנות כוח	0	5	(מתוך הערך **משק החשמל בישראל**, he.wikipedia.org.il)

א. **הסבר** כיצד שני נתונים מן הטבלה מלמדים כי השלטון הבריטי מימש את אחת ההתחייבויות שמצוינות בכתב המנדט. בתשובתך **הצג** מהי התחייבות זו.

הצג סעיף אחד מתוך כתב המנדט העוסק בתושבים הלא־יהודים שחיו בארץ.

ב. יהודים רבים ביישוב התאכזבו מן השלטון הבריטי בשנות השלושים של המאה ה־20.

על פי מה שלמדת, **הסבר** סיבה אחת לכך.

הסבר מדוע גם הערבים התאכזבו מן השלטון הבריטי במהלך שנות השלושים.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך